

CASE CLOSED

RAPE AND HUMAN RIGHTS IN THE NORDIC COUNTRIES

AMNESTY INTERNATIONALIN POHJOISMAINEN RAPORTTI
RAISKAUKSESTA IHMISOIKEUSLOUKKAUKSENA

AMNESTY
INTERNATIONAL

JOHDANTO

POHJOISMAISSA RAISKUKSEN UHRIN IHMISOIKEUDET EIVÄT TOTEUDU TÄYSIMÄÄRÄISINÄ

Raiskaus on perustavanlaatuisen yksilön seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkauksen, joka rikkoo sekä fyysisen että psyykkisen koskemattomuuden rajat.

Amnesty Internationalin yhteispohjoismainen raportti Case Closed – Rape and Human Rights in the Nordic Countries osoittaa, että Pohjoismaissa raiskausrikoksiin liittyvä lainsäädäntö ja oikeuskäytäntö eivät takaa riittävää oikeudellista suojaa rikosten uhreille. Tasa-arvon mallimaina tunnetuissa Pohjoismaissa vain harva raiskausrikos ilmoitetaan poliisille. Ilmoitetuistakin raiskauksista rikossyyte nostetaan yhä vain pienessä osassa tapauksia.

Raportti on Amnestyn kansainvälisen sihteeristön sekä Tanskan, Ruotsin, Suomen ja Norjan osastojen yhteistyön tulos¹. Tavoitteena on vertailla ja tehdä näkyväksi pohjoismaisten yhteiskuntien seksuaaliseen väkivaltaan ja raiskausrikoksiin liittyviä ongelmakohtia.

Pohjoismaat ovat allekirjoittaneet kaikki keskeiset naisten oikeuksiin liittyvät ihmisoikeussopimukset. Raportissa vertaillaan, millä tavoin Pohjoismaissa toteutetaan näitä kansainvälisiä sitoumuksia. Raportin toisena tavoitteena onkin avata sitä, millä tavoin Pohjoismaiden tulisi ottaa huomioon kansainvälisen oikeuden antamat suuntaviivat, kun raiskausrikoksiin liittyvää lainsäädäntöä kehitetään.

Raportti kertoo, minkälaiset tekijät nostavat kynnystä rikosilmoituksen tekemiseen ja johtavat seksuaalirikosten korkeisiin syyttämättäjättämislukuihin. Raportissa vertaillaan muun muassa seksuaalirikosten rikosnimikkeiden määritelmiä, syyteoikeutta ja seksuaalirikosten rangaistusasteikkoa eri Pohjoismaissa.

Vertailtavana ovat myös Pohjoismaiden erilaiset poliittiset ratkaisut naisiin kohdistuvien seksuaalirikosten vähentämisessä. Maiden välillä on suuria eroja siinä, miten valtio toteuttaa tai osallistuu uhreille tarkoitettujen psykososiaalisten palvelujen tuottamiseen.

Amnestyn raportin keskeinen viesti on, että pohjoismaiset yhteiskunnat eivät kylliksi rohkaise uhreja hakemaan oikeutta. Sekä uhrien että rikoksesta epäiltyjen oikeusturvan ja ihmisoikeuksien kannalta olisi välttämätöntä, että yhä useampi raiskaus ilmoitettaisiin poliisille ja että yhä useampi rikosilmoitus johtaisi syytteen nostamiseen ja lopulta oikeudenmukaiseen tuomioon.

Amnesty julkaisee raportissa suositukset sekä kaikille Pohjoismaille että jokaiselle raportissa esitellylle maalle erikseen. Suosituksissaan Amnesty korostaa, että seksuaaliseen väkivaltaan ja raiskausrikoksiin liittyvää rankaisemattomuuden kulttuuria ei kitketä pelkästään oikeudellisin toimin vaan asenneilmapiiriin vaikuttaminen yhteiskunnan eri alueilla on välttämätöntä. Seksuaalisen väkivallan uhrien ihmisoikeuksien täysimääräinen toteutuminen ei tapahdu itsestään, vaan vaatii holistisia, koko yhteiskunnan läpäiseviä ratkaisuja.

1 AMNESTYN ISLANNIN OSASTO EI OSALLISTUNUT RAPORTIN LAATIMISEEN HENKILÖRESURSSIEN RAJALLISUUDEN TAKIA

RAPORTIN AINEISTO JA KIELI

Raportin aineistona ovat kussakin maassa julkistetut rikos- ja oikeustilastot, viranomaisien toteuttamat selvitykset ja raportit sekä aiheeseen liittyvä akateeminen tutkimus. Jokaisen maan tilanne esitellään omana lukunaan. Luvuissa kerrotaan yleisyysarviot raiskauksista ja muusta seksuaalisesta väkivallasta. Lisäksi eri luvuissa esitellään seksuaalirikoslainsäädännön historiaa, nykyistä lainsäädäntöä, raiskausrikosten ja muiden seksuaalirikosten määrittelyä ja kunkin maan rikosprosesseja ja yleistä oikeusjärjestelmää.

Amnestyn raportti Case Closed – Rape and Human Rights in the Nordic Countries on osa järjestön kansainvälistä naisiin kohdistuvan väkivallan vastaista kampanjaa (Stop Violence Against Women) ja siksi raportti keskittyy naisiin seksuaalirikosten uhreina. Lapsiin kohdistuva seksuaalinen väkivalta ansaitsee oman raporttinsa. Amnestyn mielestä lasten erityisen haavoittuvuuden kannalta on välttämätöntä, että yhteiskunnassa kiinnitetään erityishuomiota seksuaalisen väkivallan kohteeksi joutuneisiin lapsiin ja nuoriin.

Raportin kieli on englanti. Tietoa raiskaus- ja seksuaalirikoksista Pohjoismaissa on tarjolla vain niukasti muilla kuin pohjoismaisilla kielillä. Englanninkielisenä raportti tavoittaa laajan kansainvälisen yleisön Pohjoismaiden ulkopuolella.

KESKEISET TULOKSET

RAISKAUSRIKOSTEN YLEISYYS JA LUONNE

Kaikissa Pohjoismaissa rikosilmoitusten perusteella seksuaalinen väkivalta on yleisintä tuttavien kesken ja lähisuhteissa. Pohjoismaissa suuressa osassa ilmoitetuista raiskauksista tekijä on uhrin tuttava, sukulainen, parisuhteen osapuoli tai raiskaus tapahtuu tutustumistilanteessa.

Suomessa tehdyn tutkimuksen mukaan (Kainulainen, 2004) vain joka neljännessä rikosprosessiin johtaneessa tapauksessa tekijä on uhrille tuntematon. Ruotsissa 40 prosenttia raiskauksista, joista on tehty rikosilmoitus, on tapahtunut tilanteessa jossa uhri ja tekijä ovat tavanneet muutaman kerran tai tekijä on muutoin uhrille tuttu. Tuntemattoman, tai uhrin vain hyvin pinnallisesti tunteman henkilön tekemät raiskaukset ovat kuitenkin Ruotsissa yleistyneet viime vuosina: niiden osuus on kasvanut 26 prosentista 33 prosenttiin.

Raiskausrikosten yleisyys Suomessa

Raiskauksien vuosittaisista määristä on esitetty erilaisia arvioita, jotka perustuvat esimerkiksi uhritutkimuksiin, Raiskauskeskus Tukinaisen saamiin yhteydenottoihin tai poliisin tekemiin arvioihin.

Tuoreimmat yleisyysarviot perustuvat Naisiin kohdistuva väkivalta 2005 -tutkimuksen aineistoon. Aineiston perusteella seksuaaliseen kanssakäymiseen pakottamisia on yhden vuoden aikana alle prosentilla (0,8 %) kaikista 18–74 vuotiaista. Väkilukuun suhteutettuna tämä tarkoittaa yhteensä 15 000 naista. Kun lasketaan yhteen seksuaaliseen kanssakäymiseen pakottamiset ja pakottamisen yritykset, luku nousee kolminkertaiseksi (2,5 % naisista). Saman tutkimuksen mukaan vuosittain noin 6 500 naista pakotetaan seksuaaliseen kanssakäymiseen nykyisessä parisuhteessaan.

Vuosien 1999–2006 välillä raiskausrikoksista, seksuaaliseen tekoon pakottamisesta tai seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomituista 99,3 prosenttia oli sukupuoleltaan miehiä.

Raiskausrikosten yleisyys muissa Pohjoismaissa

- Tanskan kansallisen terveystutkimuksen (2007) mukaan 26 000 tanskalaisnaista pakotetaan vuosittain seksuaaliseen kanssakäymiseen.
- Ruotsin kansalliseen turvallisuustutkimukseen haastateltiin vuonna 2007 20 000 ihmistä. 0,8 prosenttia haastatelluista kertoi kokeneensa elämänsä aikana jonkinlaisen seksuaalirikoksen. Näistä 15 prosenttia kuvaili tulleen raiskatuksi. Nuorten (16–24-vuotiaiden) naisten osuus raiskatuista oli 3,7 prosenttia.
- Norjassa valtionhallinnon alainen raiskausrikoksia tutkiva komitea arvioi tammikuussa 2008, että noin 8000–16 000 norjalaisnaista raiskataan vuosittain.

LAINSÄÄDÄNNÖN JA OIKEUSKÄYTÄNNÖN ONGELMIA POHJOISMAISSA

Raportti osoittaa, että lainsäädännön ja oikeusprosessin eroista huolimatta Pohjoismaiden yhteinen ongelma on, että vain pieni osa raiskausrikoksista etenee poliisitutkintaan, syyteharkintaan ja edelleen oikeudenkäyntiin.

MIKSI RAISKUKSIA EI ILMOITETA POLIISILLE?

Pohjoismaissa parhaassakin tapauksessa alle kolmasosa (Tanska, 27 %) raiskausrikoksista ilmoitetaan poliisille. Suomessa on arvioitu, että poliisille ilmoitetaan alle kymmenen prosenttia raiskauksista.

Seksuaalisen väkivallan uhri tuntee usein syvää häpeää ja soimaa itseään tapahtuneesta. Seksuaalisesta väkivallasta on vaikea puhua. Gynekologisille potilaille Pohjoismaissa tehdyn kyselytutkimuksen mukaan vain noin yksi prosentti tutkimukseen osallistuneista oli koskaan keskustellut seksuaalisesta väkivallasta gynekologinsa kanssa ².

Seksuaaliseen väkivaltaan on vaikea hakea apua. Tutkimusten mukaan seksuaalirikosten uhrit eivät välttämättä kykene nimeämään kokemaansa seksuaaliseksi väkivallaksi. Näin on etenkin, jos kysymyksessä on parisuhteessa tapahtuva väkivalta. Traumaattisesta kokemuksesta vaikeneminen lisää mielenterveysongelmien riskiä ja hidastaa myös paranemista.

Raportissa todetaan, että uhrin halukkuuteen ilmoittaa raiskauksesta poliisille vaikuttavat myös hänen luottamuksensa viranomaisiin ja oikeusjärjestelmään ja käsityksensä siitä, onko tekijä mahdollista saattaa vastuuseen teostaan.

Myös poliisitutkintaan liittyy kaikissa Pohjoismaissa samoja ongelmia. Poliisien koulutukseen olisi saatava kaikissa Pohjoismaissa mukaan pakollinen koulutusosuus seksuaalirikosten uhrien kohtaamisesta. Myös raiskausrikosten tutkintaan olisi annettava erillistä perehdytyskoulutusta. Raportissa todetaan, että kuulustelevalle poliisille asenteen on todettu vaikuttavan merkittävästi raiskauksen uhrin halukkuuteen viedä asiaa eteenpäin.

² WIJMA B., SCHEI B., SWAHNBERG K. YM. (2003). EMOTIONAL, PHYSICAL AND SEXUAL ABUSE IN PATIENTS VISITING GYNECOLOGY CLINICS: A NORDIC CROSS-SECTIONAL STUDY. LANCET 2003; 361: P. 2107-13. TUTKIMUKSEEN OSALLISTUI 583 HELSINKILÄISTÄ NAISTA.

RIKOSILMOITUSTEN MÄÄRÄ KASVANUT SUOMESSA, RUOTSISSA JA NORJASSA

Pohjoismaista Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa rikosilmoitukset raiskauksista ovat lisääntyneet. Ruotsissa rikosilmoitusten määrä on nelinkertaistunut 20 vuodessa. Vuonna 2007 poliisille ilmoitettiin yli 3 500 yli 15 vuotta täyttäneisiin kohdistunutta raiskausta. Suomessa raiskauksia ilmoitetaan niin ikään aiempia vuosia enemmän: noin viidensadan ilmoituksen keskiarvomäärästä on ylletty vuoden 2007 lähes 750 raiskausilmoitukseen. Norjassa raiskausrikoksista tehtyjen ilmoitusten määrä on kasvanut noin 32 prosenttia viimeisten kahdeksan vuoden aikana. Vuonna 2006 lähes 1 000 raiskausta tuli poliisin tietoon.

Tanskassa raiskausrikosilmoituksia tehdään vuositasolla noin 500. Lukumäärässä ei ole tapahtunut suuria muutoksia viime vuosien aikana. Uhritutkimusten perusteella raiskausrikokset ovat Tanskassa vähentyneet.

Lukujen vertailussa on otettava huomioon, että esimerkiksi asukasluvut³ ja raiskauksen oikeudellinen määrittely eroavat maittain. Esimerkiksi Ruotsissa jokainen raiskaukseksi luokiteltava teko luetaan tilastoissa erillisenä tekona, vaikka kyse olisi joukkoraiskauksesta tai saman henkilön parisuhteessa toistuvasti kokemasta seksuaalisesta väkivallasta.

Raiskausrikosilmoitusten kasvanut lukumäärä ei suoraan kerro seksuaalisen väkivallan lisääntymisestä. Pikemminkin se kertoo uhrin toimintakyvystä vaikeassa tilanteessa. Raiskauksista tehdyistä rikosilmoituksista on kuitenkin nähtävissä, että nuoret naiset rohkenevat tehdä kokemastaan rikosilmoituksen muita useammin. Esimerkiksi Norjassa 75 prosenttia ilmoituksen tehneistä naisista on alle 30-vuotiaita, ja näistä alle 20-vuotiaiden osuus on lähes 45 prosenttia.

RAISKAUS JA SEKSUAALINEN VÄKIVALTA JOHTAVAT YHÄ HARVOIN SYYTTEESEEN JA OIKEUDENKÄYNTIIN

Huolimatta rikosilmoitusten määrän kasvusta vain pienessä osassa raiskausrikoksia nostetaan rikossyyte. Syyttämättäjäättämispäätöksiä kuvaavien tunnuslukujen vertailu kertoo, että Pohjoismaissa raiskaus on yhä rikos, jossa tekijä joutuu vain harvoin sovittamaan tekonsa.

- Tanskassa noin 25 prosenttia poliisille ilmoitetuista raiskauksista päätty oikeuskäsittelyyn. Oikeus päätty vapauttavaan tuomioon noin neljänneksessä tapauksista. Yksi viidestä rikosilmoituksesta johtaa epäillyn tuomitsemiseen.
- Ruotsissa 12 prosenttia poliisille ilmoitetuista raiskauksista päätty oikeuskäsittelyyn. Vapauttavia tuomioita luetaan noin 27 prosentissa tapauksista.
- Suomessa noin 15 prosenttia poliisille ilmoitetuista raiskausrikoksista käsitellään oikeudessa. Vuonna 2007 käräjäoikeuksissa vapauttavia tuomioita langetettiin noin 23 prosentissa raiskausoikeudenkäynneistä. Noin yksi seitsemästä poliisille tehdystä raiskausrikosilmoituksesta johtaa epäillyn syyksi luettuun tuomioon.
- Norjassa noin 16 prosenttia poliisille ilmoitetuista raiskauksista päätty oikeuskäsittelyyn. Vapauttavia tuomioita luetaan noin 36 prosentissa oikeuskäsittelyistä. Noin yksi kahdeksasta raiskausrikosilmoituksesta johtaa epäillyn syyksi luettuun tuomioon.

³ RUOTSISSA ASUKKAITA ON 9,2 MILJOONAA, TANSKASSA 5,5 MILJOONAA, SUOMESSA 5,2 MILJOONAA JA NORJASSA 4,7 MILJOONAA.

Lukuja vertailtaessa on otettava huomioon se, että rikosilmoituksen tekemisen jälkeen rikosnimike voi muuttua. Yllä oleva vertailu perustuu lukuihin ja tilastoihin, joissa raiskaus on ollut päärikoksena syytteessä.

Rikosnimikkeiden erot

Raportissa tarkastellaan, miten kunkin Pohjoismaan lainsäädäntö määrittelee raiskausrikoksen. Suomen lainsäädännön määritelmä raiskauksesta on kapeampi kuin Ruotsin ja Norjan lainsäädännön vastaavat määritelmät.

Tanskassa ja Suomessa rikoslaki erottelee raiskauksen ja seksuaalisen hyväksikäytön samalla tavalla. Jos uhri ei pysty puolustautumaan unen, humalan, tajuttomuuden tai muun sairauden takia, rikos katsotaan raiskauksen sijaan seksuaaliseksi hyväksikäytöksi. Molemmissa maissa seksuaalisesta hyväksikäytöstä langetettava maksimirangaistus on alhaisempi kuin mahdollinen rangaistus raiskauksesta tai törkeästä raiskauksesta. Tanskassa maksimirangaistus seksuaalisesta hyväksikäytöstä on vain puolet siitä, minkä laki mahdollistaa, kun rikosnimikkeenä on raiskaus.

Onkin aiheellista kysyä, hupeneeko uhrin seksuaalinen itsemääräämisoikeus Suomessa ja Tanskassa humalatilalla? Molemmissa maissa raiskauksen ja seksuaalisen hyväksikäytön raja määrittyy muun muassa sen mukaan, onko uhri nauttinut omasta vapaasta tahdostaan alkoholijuomia ennen tahdonvastaista sukupuoliyhteyttä vai onko uhri juotettu humalaan. Vain jälkimmäisessä tapauksessa rikosnimike on automaattisesti raiskaus.

Ruotsissa ja Norjassa uhrin puolustuskyvyttömyys ei muuta raiskausta seksuaaliseksi hyväksikäytöksi.

Onko uhrin suhde tekijään rikoksen törkeyttä alentava tekijä?

Raportissa todetaan, että seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen kohdistuvat rikokset ovat luonteeltaan niin vakavia, että uhrin ja tekijän välisen suhteen ei tule missään vaiheessa vaikuttaa raiskauksen rikosoikeudelliseen kohteluun tai oikeuden päätöksiin.

Tanskassa epäillyn avioliitto tai parisuhteen rekisteröiminen uhrin kanssa voi alentaa raiskauksesta annettavaa tuomiota. Raportissa esitellään suomalaista tutkimusta ja oikeustieteellistä keskustelua, jonka perusteella myös Suomessa uhrin aiempi tai nykyinen suhde tekijään voi vaikuttaa siihen, miten rikosta käsitellään oikeudessa.

Vain Suomessa osassa raiskausrikoksia vastuu rikosprosessin käynnistämisestä on uhrilla

Tutkituista Pohjoismaista vain Suomessa rikosprosessin alullepaneminen osassa raiskausrikoksista ja seksuaaliseksi hyväksikäytöksi luokiteltavista rikoksista on uhrin vastuulla. Suomessa asianomistajarikoksia ovat muun muassa sukupuoliyhteyden pakottaminen ja tietyt seksuaalisen hyväksikäytön muodot. Asianomistajarikoksissa poliisi aloittaa esitutkinnan vasta uhrin vaadittua tekijälle rangaistusta. Amnestyn raportin mukaan kaikkien seksuaalirikosten tulee olla virallisen syytteen alaisia.

Pohjoismaista vain Suomen seksuaalirikoslainsäädännössä on edelleen voimassa niin kutsuttu ”vakaan tahdon pykälä”. Uhri voi pyytää syyttäjää luopumaan syytteestä omasta vakaasta tahdostaan, kun kyse on raiskauksesta, seksuaalisesta hyväksikäytöstä (kun uhri on puolustuskyvyttömässä tilassa) ja lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä.

Amnestyn raportti pitää vakaan tahdon pykälää ongelmallisena uhrin ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta. Uhrin todellisen tahdon arvioiminen on vaikeaa etenkin, jos on kyse läheisessä tai tuttavallisessa suhteessa tapahtuneesta seksuaalirikoksesta. Tekijä saattaa painostaa uhria ja myös muut – esimerkiksi ystävät ja sukulaiset – voivat suhtautua uhuriin syyllistään, jopa tuomitsevasti.

Raportin mukaan vakaan tahdon pykälän jääminen Suomen nykyiseen rikoslakiin on osoitus siitä, että suomalaisessa seksuaalirikoslainsäädännössä julkisen ja yksityisen piirissä tapahtuvaan rikollisuuteen suhtaudutaan edelleen eri tavoin.

Fyysinen väkivalta rikoksen törkeyttä määrittävänä seikkana

Kaikissa raportin laatimiseen osallistuneissa maissa keskeinen raiskausrikoksen törkeyttä ja rangaistusasteikkoa määrittävä seikka on raiskauksessa käytetyn fyysisen väkivallan määrä.

Raportissa todetaan, että fyysisen väkivallan määrään ja vakavuuteen keskittyvä seksuaalirikoslainsäädäntö jättää huomiotta uhrin henkisen kärsimyksen. Uhrilta viedään seksuaalinen itsemääräämisoikeus myös niissä tapauksissa, joissa fyysistä väkivaltaa ei käytetä.

Amnesty International yhdessä Tanskan, Ruotsin, Suomen ja Norjan osastojen kanssa suosittaa kaikkia raportin laatimiseen osallistuneita Pohjoismaita uudistamaan lainsäädäntöään kansainvälisen rikostuomioistuimen (ICC) ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) luomien suuntaviivojen mukaisesti. Kansainvälinen oikeus määrittelee rikoksen raiskaukseksi aina, kun uhrin suostumus puuttuu.

Seksuaalisessa itsemääräämisoikeudessa on kyse oikeudesta määritellä itse omat rajansa. Amnestyn mukaan rikos on kyseessä silloinkin, kun väkivallan kohde ei käytä fyysistä voimaa raiskauksen vastustamiseen. Raiskausta eivät määritä uhrin, vaan tekijän teot.

Miten kansainvälinen oikeus määrittelee raiskausrikoksen?

Amnesty International suosittelee, että Pohjoismaisen lainsäädännön kehittämistyössä noudatetaan kansainvälisen rikostuomioistuimen (International Criminal Court, ICC) esimerkkiä raiskausrikoksen määrittelyssä. ICC:n määritelmän mukaan uhrin suostumuksen puute on raiskausrikoksen keskeinen tunnusmerkki. Ratkaiseva ei siis ole esimerkiksi käytetyn väkivallan määrä.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) totesi päätöksessään vuonna 2003, että kaikki tahdonvastaiset yhdynät on tulkittava raiskauksiksi. Myös EIT korostaa, että raiskauksen määrittelyssä ei ole olennaista se, kuinka paljon uhri vastustaa rikosta, vaan uhrin suostumuksen puuttuminen. EIT painotti päätöksessään *MC vs. Bulgaria*, että valtion on tehokkaan tutkinnan ja syyttäjätoiminnan avulla huolehdittava siitä, että teoista seuraa rangaistus.

YK:n yleiskokouksen päätöksessä 52/86 todetaan, että naisiin kohdistuvassa väkivallassa päävastuun syytteen nostamisesta tulee olla syyttäjällä. Näin myös kaikkien seksuaalista itsemääräämisoikeutta sekä seksuaalista koskemattomuutta loukkaavien rikosten tulee olla virallisen syytteen alaisia.

Rankaisemattomuuden kulttuuria ei voida perustella näyttöongelmilla

Tanskassa, Ruotsissa, Suomessa ja Norjassa suurin osa syyteharkintaan etenevistä raiskausrikoksista ei etene oikeudenkäyntiin, koska syyttäjä katsoo näytön syytteen nostamiseen olevan liian heikko. Usein todetaan, että raiskaukselta puuttuvat todistajat ja näin asetelmaksi muodostuu tekijän sana uhrin sanaa vastaan.

Raportissa kysytään, onko seksuaalirikosten sukupuolittuneen luonteen ja yhteiskunnassamme vallitsevan sukupuolten välisen valta-eron välillä yhteys? Vaikuttaako sukupuolten välinen valta-epätasapaino uhrin uskottavuuteen? Erityisesti Tanskaa käsittelevässä luvussa eritellään asenteita, jotka vaikuttavat heikentävästi uhrien ihmisoikeuksiin. Suomalaisessa tutkimuksessa, jossa selvitettiin uhrin myötävaikutusta ja rikosentekijän vastuuta, tuotiin esiin, että uhrin oletettua myötävaikutusta painotetaan juuri raiskausten yhteydessä eikä esimerkiksi väkivalta- tai omaisuusrikoksissa.

On muistettava, että rikoslaki – ja koko oikeusjärjestelmä – ei pelkästään heijasta yhteiskunnassamme vallitsevaa asenneilmapiiriä vaan myös muokkaa sitä. Tästä syystä raportissa korostetaan, että myös seksuaaliseen väkivaltaan liittyvien rikosprosessien tehostaminen on tärkeä osa yhteiskunnallista asennemuutosta.

POHJOISMAISET EROT IHMISOIKEUSSOPIMUSTEN TULKINNASSA NÄKYVÄT UHREILLE TARJOTTAVAN PSYKOSOSIAALISEN TUEN MÄÄRÄSSÄ JA LAADUSSA

Amnestyn raportti tutkii myös Pohjoismaiden erilaisia poliittisia ratkaisuja naisiin kohdistuvien seksuaalirikosten vähentämisessä. Tarkasteltavien maiden välillä on suuria eroja siinä, miten valtio toteuttaa tai osallistuu uhreille suunnattujen psykososiaalisten palvelujen tuottamiseen. Tässä yhteydessä Pohjoismaiden erot kansainvälisten ihmisoikeussopimusten sitovuuden tulkinnassa tulevat selvästi esiin.

Tanskassa ja Norjassa, joiden asukasluvut ovat lähellä Suomen asukaslukua, seksuaalirikosten uhreille suunnattuja keskuksia on kaikissa suurissa kaupungeissa ja taajamissa. Norjassa jokaisessa 19 läänissä toimii yksi valtion rahoittama raiskauskriisikeskus. Keskuksissa ei ainoastaan tarjota uhreille psykososiaalista tukea vaan tehdään myös oikeuslääketieteelliset tutkimukset. Vaikka Norjassa ja Tanskassa kannetaan huolta keskustusten riittävän rahoituksen turvaamisesta, molemmissa maissa valtio on ihmisoikeussopimusten velvoittamana ottanut kantakseen vastuun uhreille tarjottavasta avusta.

Ruotsissa raiskauksen uhrin ohjataan tavallisimmin sairaaloiden yhteydessä toimivien klinikoiden asiakkaiksi. Ruotsissa on vain muutamia raiskausrikoksen uhrien hoitoon erikoistuneita keskuksia. Vaikka Ruotsissa julkisessa keskustelussa seksuaalinen väkivalta ymmärretään naisiin kohdistuvaksi väkivallaksi, poliittinen tahto uhreille tarjottavan tuen määrän ja laadun vakauttamiseksi kaikkialla maassa puuttuu edelleen.

Suomessa seksuaalisen väkivallan uhreille ei ole tarjolla valtion varoilla toimivaa, maan kattavaa palvelujärjestelmää. Rikoslakia uudistettaessa kymmenen vuotta sitten todettiin, että lakiuudistuksen lisäksi tarvitaan koko maan kattava matalan kynnyksen hoitojärjestelmä seksuaalirikosten uhreille. Tämä lupaus on yhä lunastamatta.

Suomessa on paljon tietoa ja osaamista seksuaalisen väkivallan uhrien auttamisesta, mutta palvelujärjestelmä on huomattavan puutteellinen. Alueelliset erot uhreille tarjottavassa avussa ovat suuret. Suomessa toimii tällä hetkellä yksi seksuaalisen väkivallan uhrien auttamiseen erikoistunut valtakunnallinen järjestö, joka ylläpitää kahta kriisikeskusta ja kriisipuhelinta. Erityisen haavoittuvassa asemassa oleville ryhmille, kuten esimerkiksi turvapaikkaa hakeville, suomen kieltä taitamattomille tai vammaisille naisille apua on tarjolla vain satunnaisesti. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tarpeita seksuaalisen väkivallan uhreina ei myöskään tunnisteta. Yhtenäisiä hoitoketjuja pystytään tarjoamaan vain harvalla paikkakunnalla eikä työntekijöillä ole läheskään aina käytössään riittäviä tietoja tai toimintaohjeita.

Amnestyn Suomen osaston tekemän kuntakyselyn (2005-2006) mukaan esimerkiksi Raiskatun akuuttiapu –kansio (RAP-kansio) tunnetaan kunnissa huonosti.

POLIITISESTI HYVÄKSYTYT TOIMINTAOHJELMAT NAISIIN KOHDISTUVAN VÄKIVALLAN TORJUMISEKSI POHJOISMAISSA

Tanskassa, Ruotsissa ja Norjassa valtio on laatinut erilliset naisiin kohdistuvan väkivallan vastaiset toimintaohjelmat. Norjassa ensimmäinen naisiin kohdistuvan väkivallan torjumiseen tähtäävä ohjelma hyväksyttiin 2001, Tanskassa 2002 ja Ruotsissa 2007. Myönteisestä kehityksestä huolimatta Amnesty katsoo, että seksuaalinen väkivalta on näissä kaikissa ohjelmissa sivuutettu joko liian vähällä huomiolla tai kokonaan.

Suomessa naisiin kohdistuvan väkivallan vastaista ohjelmaa ei ole kansainvälisestä kritiikistä huolimatta saatu aikaan. Hallituksen tasa-arvo-ohjelmaan (2008-2011) on vihdoin kirjattu lupaus naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisen ohjelman laatimisesta. Amnesty pitää lupausta erittäin positiivisena kehityksenä ja kannustaa Suomen hallitusta sisällyttämään ohjelmaan kattavasti seksuaalisen väkivallan vastaisia toimia.

AMNESTYN SUOSITUKSET TANSKAN, RUOTSIN, SUOMEN JA NORJAN HALLITUKSILLE

- 1** Amnesty International kehottaa kaikkia Pohjoismaita huomioimaan lainsäädännössään kansainvälisen oikeuden määritelmät ja suuntaviivat raiskausrikosten määrittelyssä. Tämä vaatii lainsäädännön uudistamista muun muassa seksuaalisen hyväksikäytön ja raiskauksen määrittelyissä, syyteoikeudessa (erityisesti asianomistajarikoksissa) ja esimerkiksi viittausten poistamista avioliittoon tai rekisteröityyn parisuhteeseen rangaistusta lieventävinä seikkoina.
- 2** Amnesty vaatii Pohjoismaiden hallituksia tehostamaan toimenpiteitä, joilla raiskausten ja seksuaalisen väkivallan rikosilmoituskyynnystä madalletaan. Hallitusten on varmistettava konkreettisin toimin, että vahingolliset stereotypiat ja ennakkoluulot eivät estä oikeudenmukaisen ja puolueettoman tutkinnan toteutumista. Pohjoismaiden hallitusten on viipymättä panostettava seksuaalisen väkivallan ehkäisyyn. Tämä tarkoittaa paitsi seksuaalisuuteen liittyvien stereotyypioiden kyseenalaistamista ja purkamista viranomaisia kouluttamalla, myös poliisitutkinnan ja rikosprosessien tehostamista.
- 3** Raiskausrikosten syyttämättäjäättämispäätöksistä on kerättävä tietoa. Amnesty suosittelee itsenäisen seurantajärjestelmän perustamista, jonka tehtävänä on analysoida seksuaalirikosten käsittelyä rikosprosesseissa ja tutkinnallisten menetelmien kehitystä. Tämä lisäisi koko oikeusprosessin läpinäkyvyyttä.
- 4** Amnesty International kehottaa kaikkia Pohjoismaita laatimaan viipymättä naisiin kohdistuvan seksuaalisen väkivallan vastaiset toimintaohjelmat kansainvälisten ihmisoikeussopimusten mukaisesti joko omina kokonaisuuksinaan tai osana kansallisia naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisia ohjelmia.
- 5** Amnesty International muistuttaa Tanskan, Ruotsin, Suomen ja Norjan hallituksia CEDAW –sopimukseen sisältyvästä sitoumuksesta, jonka mukaan allekirjoittajavaltion on toimittava aktiivisesti, jotta naisia ja miehiä koskevat vahingolliset sosiaaliset ja kulttuuriset normit ja negatiiviset stereotypiat poistuvat yhteiskunnasta. Tämä tarkoittaa koulujen tasa-arvokasvatuksen ja koko yhteiskunnan tasa-arvokehityksen vahvistamista.

AMNESTYN SUOSITUKSET SUOMEN HALLITUKSELLE SEKSUAALISEN VÄKIVALLAN TEHOKKAAKSI TORJUMISEKSI

- 1** Hallituksen on viipymättä laadittava ja toteutettava poikkihallinnollinen ja pysyvä naisiin kohdistuvan väkivallan vastainen toimintaohjelma. Ohjelma on rakennettava ulottumaan yli hallituskausien. Ohjelmaan on sisällytettävä tehokkaita toimia seksuaalisen väkivallan torjumiseksi.
- 2** Rikoslaki ei kyllin tehokkaasti edistä seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen ja koskemattomuuteen kohdistuvien loukkausten syyteeseen asettamista. Näin ollen nykyinen lainsäädäntömme ei tarjoa riittävää oikeudellista suojaa raiskausten ja seksuaalisen väkivallan uhreille. Seksuaaliseen väkivaltaan liittyvää lainsäädäntöä ja rikosprosessia on tehostettava. Syyteoikeutta on tarkistettava siten, että vakavat seksuaalirikokset, kuten sukupuoliyhteyteen pakottaminen ja seksuaalinen hyväksikäyttö, ovat virallisen syytteen alaisia rikoksia. Vakaan tahdon pykälästä on luovuttava. Rikostutkintaa on kehitettävä. Viranomaisille on järjestettävä systemaattista koulutusta seksuaalirikosten erityisluonteesta.
- 3** Seksuaalirikosten uhrien hoitojärjestelmää on tehostettava. Suomen on kunnioitettava kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia, jotka velvoittavat Suomen valtion varmistamaan tuen seksuaalisen väkivallan uhreille. Suomeen tarvitaan koko maan kattava, seksuaalisen väkivallan erityislaadun huomioon ottava palvelujärjestelmä.
- 4** Naisiin kohdistuvan lähisuhdeväkivallan torjumisen on oltava osa kuntien lähisuhdeväkivallan vastaisia toimintaohjelmia ja turvallisuussuunnittelua. Valtion on tuettava kuntia, jotta STM:n kunnille suuntaamat suositukset voidaan panna toimeen (Tunnista, turvaa, toimi. STM 2008)
- 5** Kouluissa on tehostettava seksuaalisen väkivallan ja häirinnän torjuntaa ja ehkäisyä.
- 6** Seksuaalisen väkivallan tutkimusta on lisättävä.